

MODERN TRADITIONS IN THE DEVELOPMENT AND MODERNIZATION OF GARDEN PARKS

Shamsieva Rafoat Aslidinovna

Teacher of "Landscape design and interior"

SamDAKI, rafoatshamsiyeva@mail.ru. tel: 97 926-57-07

Abstract: The article considers modern approaches to the improvement and modernization of the foundations of functional, aesthetic, landscape-compositional, ecological and economic.

Keywords: Park improvement and modernization, functional approach, aesthetic approach, landscape-composition approach, ecological approach, economic approach.

Кириш. Республикамиздаги мавжуд боғ ва паркларнинг ҳудудлари инсоннинг табиат билан алоқаларини ривожлантириш учун яхши имкониятларга эга. Бироқ ҳозирги мавжуд паркларнинг асосий муаммоларидан бири–бу уларнинг паст даражадаги рекреацион имкониятлари бўлиб, бу ўз навбатида уларга бўлган эҳтиёжларни сусайтириб юбормоқда. Натижада ҳар кунги одатий ҳаётимизда аҳолининг парк муҳити билан учрашиши бевосита унинг эҳтиёжи асосида эмас, балки билвосита, яъни “йўл–йўлакай”, “транзит”, ёки шунчаки ёнидан ўтиб кетиш кўринишида бўлмоқда. Шундай экан мавжуд парклардан фойдаланишни замонавий асосда ечиш ва ташкиллаштириш мақсадида уларни лойиҳалашнинг янги усуллари излаш ва масалага буткул янгича ёндошиш талаб қилинмоқда.

Усул ва Услублар. Республикамизнинг ҳозирги замонавий ривожланиш босқичида боғ ва паркларни яратиш, республикамиз шаҳарлари ва туман марказларидаги мавжуд паркларни қайта қуриш ва модернизациялашнинг асосий истиқболли вазифалари тарзида қуйидагиларни кўрсатиш мумкин:[1]

-уларнинг рекреацион мафтункорлигини ошириш;

-боғ ва паркларнинг эстетик жозибадорлигини кучайтириш;

-уларда экологик тоза ва ободонлаштирилган муқим ландшафтларни яратиш;

-уларга сарфланаётган харажатларни қоплаш имкониятларини излаш ва ошириш.

Мазкур масалаларни ечиш учун боғ ва паркларни яратиш, мавжудларини такомиллаштириш ва модернизациялаш мақсадида масалага янгича ёндошувлар талаб қилинади. Боғ-парк санъатининг ривожланишидаги илғор хорижий тажрибаларни ўрганиш шуни кўрсатадики, буларга функционал, эстетик, композициявий, экологик ва иқтисодий ёндошувлар киради.[1]

Функционал ёндошув ўз таркиби ва мазмунига қуйидаги масалаларни олади:

-турли ёшдаги ва ижтимоий гуруҳларга тегишли аҳолининг ҳаётини эҳтиёжлари ўзгаришини ҳисобга олиб боғ ва парклар ҳудудини функционал зоналаштиришдаги анъанавий усулни такомиллаштириш;

-рекреациянинг янги мавсумий ва кундузги шакллари киритиш, очиқ осмон остида ўтказиладиган фаолият турлари (ўқув, спорт ва бадий секцияларнинг машғулотларини ўтказиш ва бошқалар) учун шароитлар яратиш орқали парк ҳудуди функцияларини кенгайтириш;

-паркнинг периметри бўйлаб йил бўйи фойдаланиладиган рекреацион объектларни (қаҳвахона, спорт иншоотлари, кўргазма залларни) қуриш;

паркнинг очиқ муҳитидан маданий–оммавий тадбирлар (кўргазмалар, байрамлар, сайллар, концертлар) ўтказиш мақсидида фойдаланиш.

Паркларни истиқболли лойиҳалаш ва такомиллаштириш масаласига *эстетик ёндошув* қуйидагиларни назарда тутди:[2]

-парк ҳудудини меъморий–бадий ташкиллаштиришни ландшафт архитектураси, дизайни, халқ амалий санъати, тасвирий санъат ва санъатнинг бошқа турларини (рангтасвир, графика, ҳайкалтарошлик, кино тунги бадий ёруғлантириш ва бошқалар)ни синтезлаштириш асосида лойиҳалаш, паркни санъат объекти тарзида кўриш ва ҳис қилиш;

-паркларни лойиҳалаш ва реконструкциялашда, уларнинг режавий ва композициявий хусусиятларини аниқлашда жаҳоннинг замонавий тажрибалари ва анъаналаридан фойдаланиш:[3]

-оммавий ташрифлар зоналарида ўсимликлар ассортименти ва дизайнини кенгайтириш;

-парк композицияларини ансамбллаштириш тамойиллари ва семантик ёндошувлар (ассоциациалар мавзуси), “жой руҳи”ни тиклашни яратиш.

Олинган натижалар. Композициявий ландшафт ёндошув эса қуйидаги муҳим масалаларни ўз ичига олади:

-ўсимликларнинг маҳаллий навлари этакчилигидаги экологик турғун экинларни яратиш;

-оммавий ташрифлар зоналарида парк ҳудудларининг эстетик жозибадорлигини ошириш, -Ўрта Осиё анъанавий боғ–парк санъати композициялари–“Чорбоғ”, “чорчаман”, “чортоқ”, “чорҳовуз”, “ҳиёбон” усулларида фойдаланиш;

-парк кўкаламларини яратишнинг замонавий усуллари (ўрмончалар яратиш, мунтазам ўсимликлар композициялари, топиар санъати)дан фойдаланиш.

Боғ ва паркларни яратишга бўлган экологик ёндошувнинг мазмуни қуйидагилардан иборат:

-паркларда экологик жиҳатдан қулай муҳит яратиш (ифлословчи манбаларни йўқотиш, парк ҳудудини ноқулай ташқи таъсирдан ҳимоя қилиш ва бошқа)лар;

-парк кўкаламларининг экологик турғунлигини ошириш (парк ўсимликлари таркибида буталар фойзидини ошириш орқали парк ландшафтини қайта яратиш, асосий яшил массивларда маҳаллий навлардан фойдаланиш, парк ҳудудидаги рекреацион юкларни мувофиқлаштириш);

-турлича рекреацион режим ва рекреацион юкларларда фойдаланилувчи участкаларни алоҳида ажратиш, шунингдек юксак экологик ресурсларга эга бўлган зоналарга киришни чеклаш;

-кўкаламларнинг зараркунандалар ва касалликлардан зарарланишини аниқлаш мақсадида ўсимликларнинг экологик мониторингини ўтказиш.

Иқтисодий ёндошув эса ўз таркибига қуйидаги вазифаларни олади:

-парк харажатларини қоплаш шартларини мувофиқлаштириш мақсадида парк ҳудудларини ривожлантириш бизнес–режасини ва паркни бошқариш тизимини ишлаб чиқиш;

-паркни эксплуатация қилишга ва унинг қурилмаларига хусусий инвестицияларни жалб қилиш;

-ҳар бир парк қошида эксплуатацион хизматлар учун алоҳида меъморий бирликни яратиш. Штатлар таркибига боғ–парк қурилиши, боғдорчилик, эколог мутахассисларни жалб қилиш;

-ахборот тизими кўмагида ҳар йилги оммавий тадбирларни ўтказиш (мавсумий очишлар–ёзги, кузги, қишги фасллар очилиши ва баҳорги мавсум);

парк ҳудудини шаҳарнинг туристик–рекреацион маршрутларига киритиш;

-паркка хизмат кўрсатиш учун энергосамарадор технологиялардан фойдаланиш (ёритиш жиҳозлари учун қуёш батаеялари, ўсимликларни суғориш учун ёмғир сувини йиғиш).[2]

Юқорида келтирилган замонавий ёндошувлар ҳозирги вақтда Ўзбекистондаги мавжуд ва янгидан лойиҳаланаётган парк ҳудудларининг рекреацион имкониятлари, моддий ва эстетик, меъморий–ландшафт тарзидаги мафтункорлигини оширишга йўналтирилган. Мазкур функционал, эстетик, композициявий, экологик ва иқтисодий янгича ёндошувлар боғ–парк ҳудудларини замонавий жамият ижтимоий ҳаётига, парк маданиятини янгилаш рекреацион эҳтиёжларига мослаштиради деган умиддамиз.

Хулоса. Хулоса қилиб айтиш мумкинки, Республикадаги мавжуд боғ-паркларни қайта қуриш ва модернизациялаш кўзга ташланиш асосий камчилик-бу ерга ва парк ҳудудидаги тарихий пейзажларни сақлаб қилишга бўлган салбий муносабатдир. Тўғри, йиллар давомида қаровсиз ва парваришсиз қолган парк марказидан четроқда жойлашган ландшафтлар кўримсиз, ёмон аҳволга тушиб қолади ва кишиларда ҳеч қанақа ижодий энтузиазм туғдирмайди. Бироқ, ҳеч қандай илмий ва ижодий изланишларсиз қабул қилинган шошилиш ечимлар, тарихий-маданий архив материалларсиз парк ландшафтининг қўриқлаш зоналари, паркнинг тарихий ва меъморий қиммати белгиланмасдан тезкор амалга оширилса қуриш ва

ободонлаштириш ишлари ва бошқа сабаблар паркнинг кескин қайта режалаштиришга сабаб бўлмоқда. Бунинг устига сўнги йўлларда шаҳарларнинг яшил кўкаламзорларини янгилаш баҳонасида паркларнинг дарахтсимон ўсимликларини кузаш бошланди. Кўпчилик кекса дарахтларнинг таналари кузалиб ёлонғоч ҳолга келтирилди. Натижада, бундай ҳаракатлар туфайли юзага келган парклар ландшафтига кулгили ном “шаффоф парклар” номи берилди.[1] Бундан ташқари, Тошкентдаги А.Қодирий, Боғи Эрам ва бошқа паркларнинг қайта режалаштириш ва қуриши натижасида уларнинг жозибадор рельефи ва романтик хусусиятлари йўқолди. Боғ-паркларни қайта тиклаш ва таъмирлаш бўйича мутахассис кадрларнинг йўқлиги ҳам боғ-парклар ҳолатига салбий таъсир қилмоқда. Оқибатда улар ўзларининг азалий ландшафтини, поэтик мафтункор пейзажларини йўқотмоқда. Бу эса ҳозирги вақтда Республикада ўзбек миллий боғини шакллантириш ва яратиш зарурлигини долзарб масалага айлантирмоқда.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Адилова Л.А., Уралов А.С. “Боғ ва паркларни таъмирлаш”. Ўқув қўлланма. –Т., 2017.
2. Адилова Л.А. “Ландшафт архитектураси”. Ўқув қўлланма. – Т., 2000.
3. Уралов А.С. “Чорбоғ” услубидаги тарихий боғларнинг меъморий-режавий ва ландшафт ечимларига хос асосий тамойиллар. // Архитектура, Қурилиш, Дизайн журнали. – Т.: ТАҚИ, 2010, № 1-2. - 23-26 .